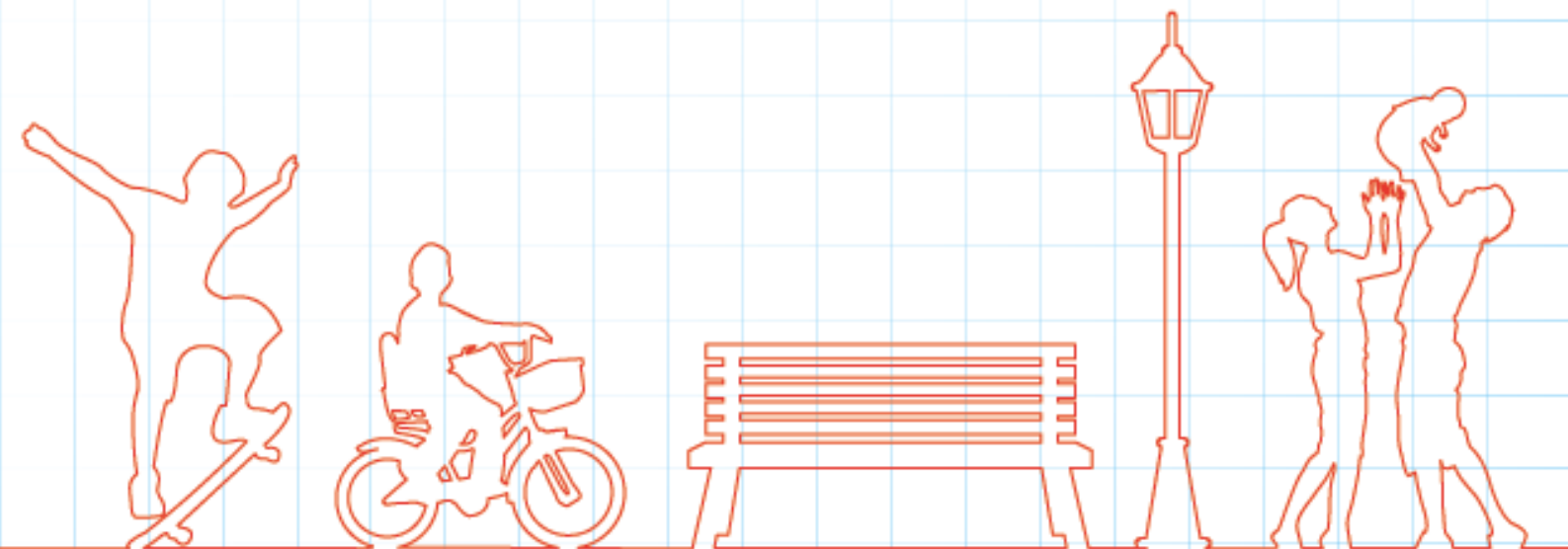

Verhuizen zonder afscheid

Nummer: KOM001/2017

Datum: 6 februari 2017

Onderzoek naar een klacht over de verhuizing van twee kinderen door de DT&V en het COA
Oordeel: Op basis van het onderzoek vindt de Kinderombudsman de klacht over de DT&V en het COA gegrond.

Kinderen hebben rechten. Deze zijn onder meer vastgelegd in het Verdrag inzake de Rechten van het Kind. De rechten gelden voor iedereen onder de 18 jaar. De Kinderombudsman controleert of de overheid de kinderrechten in Nederland naleeft. Hij doet dit ook bij organisaties in het onderwijs, de kinderopvang, de jeugdzorg en de gezondheidszorg. De Kinderombudsman heeft verschillende taken.

Onderzoek

De Kinderombudsman doet onderzoek naar onderwerpen die te maken hebben met schending van de kinderrechten. Hij kan ook een onderzoek beginnen naar aanleiding van klachten die binnenkomen over individuele gevallen.

Advies

Op basis van signalen en onderzoeken adviseert hij – gevraagd en ongevraagd – het parlement en verschillende instanties. Hij probeert structurele oplossingen te vinden voor problemen die met de rechten van kinderen te maken hebben.

Bewustwording kinderrechten

Het is belangrijk dat iedereen weet dat er kinderrechten zijn en wat deze inhouden. Dus zowel de kinderen en jongeren zelf, als hun ouders, scholen, de overheid en instanties. Daarom maakt de Kinderombudsman volwassenen, kinderen en jongeren bewust van de kinderrechten.

Meer informatie, rapporten en adviezen zijn te vinden op www.dekinderombudsman.nl

de Kinderombudsman

Postbus 93122

2500 AC DEN HAAG

T 0606-8765432

info@dekinderombudsman.nl

www.dekinderombudsman.nl

Inhoudsopgave

1	DE KLACHT EN DE BEVINDINGEN	1
1.1	WAT IS DE KLACHT	1
1.2	BEVINDINGEN.....	1
1.3	KLACHTVERLOOP.....	2
1.4	INFORMATIE OVER VERHUIZINGEN BINNEN OPVANG VAN DE COA.....	3
1.5	VISIES.....	4
	VISIE SARAH EN FARID	4
	VISIE ADVOCaat NAMENS DE OUDERS EN KINDEREN.....	4
	VISIE STAATSSECRETARIS VEILIGHEID EN JUSTITIE, DT&V EN COA.....	5
2	KINDERRECHTELIJK TOETSINGSKADER	7
3	BEOORDELING	9
3.1	PROCEDURELE BEOORDELING: BEPALEN EN AFWEGEN BELANGEN VAN HET KIND	9
3.2	INHOUDELIJKE BEOORDELING VAN DE KLACHT	10
4	CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN	14
	BIJLAGE: KINDERRECHTELIJK KADER	16

Samenvatting

Sarah van 7 jaar en Farid van 5 jaar wonen met hun ouders in een azc. Ze moeten verhuizen naar een andere opvanglocatie. Ze horen dit als ze 's middags uit school komen. De volgende dag vertrekken ze. Ze hebben geen afscheid kunnen nemen op school.

De advocaat van Sarah en Farid en hun ouders dient hierover een klacht in bij de Dienst Terugkeer & Vertrek (DT&V) en daarna bij De Kinderombudsman. De Kinderombudsman onderzoekt de klacht dat het gezin opeens moest verhuizen, zonder voorbereiding, niet in een schoolvakantie en zonder dat de kinderen afscheid hadden kunnen nemen op school. De Kinderombudsman stelt daarvoor vragen aan de DT&V en het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers (COA). Ook vertellen de kinderen hun verhaal en geeft hun advocaat aanvullende informatie. De Kinderombudsman vindt dat de volwassenen om de kinderen heen de kinderen hadden moeten informeren en moeten begeleiden. Dit geldt voor de ouders, de DT&V en het COA. Maar omdat de DT&V en het COA uiteindelijk beslissen over de ouders, hadden de DT&V en het COA hierin een grote verantwoordelijkheid. De Kinderombudsman vindt de klacht gegrond. De Kinderombudsman geeft een paar aanbevelingen voor hoe het beter kan in de toekomst.

1 DE KLACHT EN DE BEVINDINGEN

1.1 Wat is de klacht

Sarah en Farid¹ wonen samen met hun ouders in een asielzoekerscentrum. Een advocaat heeft namens hen een klacht ingediend over de Dienst Terugkeer & Vertrek (DT&V). De Kinderombudsman heeft onderzoek gedaan naar de klacht. Tijdens het onderzoek bleek dat de klacht ook gericht had moeten zijn aan het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers (COA) en is het onderzoek daarnaar uitgebreid.

Als basis voor het onderzoek is uitgegaan van de volgende klachtformulering:

Het gezin klaagt over het feit dat het gezin abrupt en zonder voorbereiding moest verhuizen, dat de verhuizing (daardoor) niet in een vakantie plaats vond en dat de twee oudste kinderen niet in de gelegenheid zijn gesteld om afscheid te nemen van hun klas en school.

1.2 Bevindingen

De Kinderombudsman heeft gesproken met de kinderen en heeft vragen gesteld aan de DT&V, het COA en de advocaat van het gezin. Op basis van alle informatie kunnen de volgende feiten worden vastgesteld.

Sarah van 7 jaar en Farid van 5 jaar wonen in 2015 met hun jongere zusje en ouders op een azc. Voor vader loopt er nog een procedure voor een verblijfsvergunning. Het verzoek van moeder om een asielvergunning is afgewezen. De kinderen volgen de procedure van hun moeder. Del moeder besluit om voor haar en de kinderen een opvolgende asielaanvraag te doen, ook wel een herhaalde asielaanvraag genoemd en afgekort tot: HASA. Het kennisgevingsformulier wordt daarvoor ingediend bij de IND.

Op 2 februari 2015 krijgt de advocaat bericht dat het gezin zich op 4 maart 2015 moet melden bij de IND in Den Bosch voor het officieel indienen van de HASA en behandeling daarvan.

Op 27 februari 2015 is er contact per email tussen medewerkers van de Procesopvanglocatie (POL) te Gilze en medewerkers van het azc waar het gezin woont. Het contact gaat over de opvang van het gezin in de POL te Gilze tijdens de HASA.

Op 2 maart in de ochtend heeft een medewerker van COA een gesprek met de moeder. Het is een afrondingsgesprek in verband met het aanstaande vertrek van het gezin naar de POL te Gilze voor de behandeling van de HASA. Bij aanvang van het gesprek weet moeder nog niet dat de behandeling van de HASA twee dagen later plaatsvindt. Tijdens het gesprek komt vader erbij met een brief die hij zojuist van de advocaat heeft ontvangen. Daarin zit de uitnodiging van de IND voor de behandeling van de HASA. Moeder en de kinderen moeten naar de POL te Gilze. Aan het begin van de middag hebben de ouders over de HASA een gesprek met hun advocaat.

¹ Dit zijn gefingeerde namen omwille van de privacy van de kinderen.

's Middags komen Sarah en Farid uit school. Zij bezoeken een reguliere school in de stad. Zij horen van hun ouders dat zij vertrekken naar de POL te Gilze.

Op 3 maart 2015 vertrekken moeder en de drie kinderen naar de POL te Gilze. De kinderen hebben geen afscheid genomen op school.

Op 4 maart 2015 vindt de behandeling van de HASA plaats. Op 11 maart 2015 ontvangen moeder en de kinderen bericht dat de HASA is afgewezen. Moeder krijgt een vrijheidsbeperkende maatregel opgelegd. Dit heeft als gevolg dat zij en de kinderen worden overgeplaatst naar de gezinslocatie te Burgum. Vader gaat met hen mee.

De advocaat spant een procedure aan tegen de vrijheidsbeperkende maatregel die aan moeder is opgelegd. De advocaat voert daarbij aan dat de maatregel niet opgelegd had mogen worden aangezien de vader niet uitgeprocedeerd is. In afwachting van behandeling van de zaak wordt de vrijheidsbeperkende maatregel op 20 maart opgeheven. Het gezin keert terug naar het azc waar zij voor de behandeling van de HASA verbleven. De kinderen gaan terug naar hun oude school. De rechter oordeelde 24 maart 2015 als volgt (rechterlijke overweging 8):

"Verweerder [staatssecretaris van Veiligheid en Justitie] heeft ter zitting aangegeven dat de maatregel van bewaring² is opgeheven vanwege de lopende procedure van eiser [moeder, vader en hun kinderen]. De rechtbank stelt vast dat dit ook reeds bekend was ten tijde van het opleggen van de maatregel. Nu door verweerder ter zitting niet is aangegeven dat er ook sprake was van andere belangen die maakten dat de maatregel op grond van artikel 56 van de Vreemdelingenwet pas op 20 maart 2015 diende te worden opgeheven, is de rechtbank van oordeel, mede gelet op hetgeen door eiser is aangevoerd, dat de maatregel vanaf het begin niet had mogen worden opgelegd."

1.3 Klachtverloop

De advocaat heeft een klacht ingediend bij DT&V. De klacht betreft de overplaatsing van het gezin naar de gezinslocatie in Burgum en het feit dat zij abrupt zijn overgeplaatst (en niet in een schoolvakantie) en de kinderen derhalve niet in de gelegenheid zijn gesteld om afscheid te nemen van hun klas en school.

Bij brief van 29 mei 2015 geeft DT&V aan dat moeder vooraf geïnformeerd is over de mogelijke gevolgen van het indienen van een HASA voor de opvangmogelijkheden bij COA en de mogelijkheid dat moeder en kinderen bij afwijzing van de HASA niet terug zouden keren naar het azc. Ook geeft DT&V aan dat ten onrechte geen rekening is gehouden met het feit dat vader nog rechtmatig in COA-opvang verbleef en is de uitspraak van de rechter van 24 maart aangehaald. DT&V acht de klacht over de overplaatsing gegrond.

Ten aanzien van de abrupte overplaatsing naar Burgum betreurt DT&V dat Sarah veel verdriet heeft gehad over het feit dat zij niet kon terugkeren naar haar school en het azc en biedt DT&V daarvoor oprechte excuses aan. Op de achtergrond van dit

² De advocaat heeft duidelijkheidshalve aangegeven dat bedoeld wordt een vrijheidsbeperkende maatregel; deze wordt opgelegd wanneer een gezin/persoon in een vrijheidsbeperkende lokatie geplaatst wordt zoals bij Sarah en Farid gebeurde. Er was geen sprake van een vorm van (vreemdelingen)bewaring.

klachtonderdeel is verder niet ingegaan en evenmin is het klachtonderdeel expliciet gegronnd of ongegronnd verklaard. Dit was reden voor De Kinderombudsman om dit klachtonderdeel, het abrupte vertrek waardoor kinderen geen afscheid konden nemen, te onderzoeken.

1.4 Informatie over verhuizingen binnen opvang van de COA

Het COA heeft in 2013 samen met de Werkgroep Kind in azc een verhuischecklist ontwikkeld om de belangen van kinderen bij een verhuisbeslissing zorgvuldig in kaart te brengen en om de verhuizing zo goed mogelijk te laten verlopen. Deze verhuischecklist ontstond naar aanleiding van een onderzoek van de werkgroep over verhuizingen van asielkinderen, waarover in 2013 het rapport verscheen: 'Ontheemd: de verhuizingen van asielzoekerskinderen in Nederland'.³

Uit de handleiding bij de verhuischecklist blijkt dat het COA zich ervan bewust is dat een verhuizing een aanzienlijke belasting kan zijn voor een kind of jongere (en zijn/haar gezin). De checklist geeft, volgens de handleiding, COA-medewerkers enerzijds een overzicht van wat er geregeld moet worden voor een goede voorbereiding en begeleiding van het gezin en biedt anderzijds een inhoudelijke richtlijn om een goede afweging te kunnen maken bij de besluitvorming rond het verhuizen van gezinnen met kinderen. Uit de handleiding volgt dat een COA-medewerker contact kan opnemen met de afdeling Plaatsing als de verhuizing (op kinderrechtelijke gronden) echt vermeden zou moeten worden. Tegelijk wordt opgemerkt dat de afdeling Plaatsing alleen verhuizingen voorstelt bij sluiting van azc's en veranderingen in de procedure. Ook is in het stappenplan opgenomen dat het kind/gezin tijdig worden geïnformeerd. De checklist gaat in op het aantal keer dat een kind verhuisd is, de reden van de aanstaande verhuizing, zaken rond onderwijs, vrije tijd, gezondheidszorg, opvoedingsondersteuning, kindbescherming, bezittingen en communicatie en op de ontvangst van een kind op een nieuw azc.

Verder blijkt uit de website van het COA dat als een verhuizing noodzakelijk is, het COA deze zoveel als mogelijk in de schoolvakanties probeert te laten plaatsvinden. Of er wordt voor zorg gedragen dat gezinnen binnen de regio geplaatst kunnen worden, zodat de kinderen dezelfde school kunnen blijven bezoeken. Dit beleid is conform de toezeggingen van toenmalig staatssecretaris van Veiligheid en Justitie de heer F. Teeven.⁴

³ 31 januari 2013 (www.kind-in-azc.nl/docs/ontheemd.pdf)

⁴ Zie informatie hierover op de website van COA: <https://www.coa.nl/nl/actueel/nieuws/verhuizingen-van-onze-bewoners>

1.5 Visies

Visie Sarah en Farid

Een medewerkster van De Kinderombudsman heeft met Sarah en Farid gesproken over hun vertrek uit het azc.

Sarah vertelde:

We kwamen 's middags thuis uit school en toen hoorden we dat we moesten verhuizen. Die dag nog. We moesten onze spullen pakken en meteen weg. Ik dacht alleen maar: "Nee, ik wil niet naar een ander kamp. Ik wil niet weg. Ik hou van [woonplaats], ik hou van mijn school en mijn vriendinnen. Ik wil afscheid nemen van mijn vriendinnen op het azc en van mijn vriendinnen op school en de juffen." Maar ik mocht geen afscheid meer nemen. We moesten meteen weg. Ik zat op dat moment in groep vier van een basisschool in [woonplaats]. Niemand wist dat ik weg moest en ik kon niemand gedag zeggen. Ook niet mijn beste vriendin N. Ik moest heel erg huilen.

In het volgende kamp heb ik naar de juf op de school in [woonplaats] gebeld. Toen ze me hoorde, moest ze heel erg huilen. En ik ook. 's Nachts in bed moest ik ook huilen. Toen ik de juf aan de telefoon had, mocht ik ook even praten met mijn vriendin N. om afscheid te nemen.

Farid, zes jaar oud, vertelde dat ook hij uit school hoorde dat ze weg moesten. Dat vond hij heel erg. Hij had heel veel vriendjes op school en drie lieve juffen, maar die mocht hij niet eens meer gedag zeggen. Dat vond hij heel erg. Hij moest er van huilen.

Op de vraag hoe Sarah en Farid het zouden doen als zij directeur van DT&V waren, was hun eerste antwoord: "Zorgen dat kinderen niet hoeven verhuizen." Op de vraag hoe zij het zouden aanpakken als een gezin toch moet verhuizen, was hun antwoord: "Zorgen dat de kinderen nog één dag mogen blijven, zodat ze afscheid kunnen nemen, en daarna weg."

Visie advocaat namens de ouders en kinderen

De advocaat heeft de klacht ingediend bij De Kinderombudsman omdat hij vindt dat er volstrekt geen rekening wordt gehouden met de belangen van de kinderen in het geheel. De kinderen zijn overgeplaatst naar een ander azc zonder in de gelegenheid te zijn gesteld om afscheid te nemen van hun school. De abrupte overplaatsing was voor de kinderen zeer schokkend. Dit klemt te meer, geeft de advocaat aan, daar er destijds toezeggingen zijn gedaan door voormalig staatssecretaris Teeven dat overplaatsing bij voorkeur in een schoolvakantie zou gebeuren. Bij deze familie is daar geen rekening mee gehouden en is nodeloos overgegaan tot directe overplaatsing naar de vrijheidsbeperkende locatie in Burgum. De advocaat wijst er op dat de klacht door DT&V gegrond verklaard is, maar omdat ten onrechte geen rekening was gehouden met het feit

dat de vader nog rechtmatig in de COA-opvang verbleef en niet omdat geen rekening is gehouden met de kinderen.

In reactie op de reactie van DT&V en COA dat de overplaatsing het gevolg was van de HASA, geeft de advocaat aan dat het verblijf in Gilze daar inderdaad mee samenhangt maar dat het gezin daarna gewoon terug had kunnen keren naar het azc; de vader zat immers nog steeds in procedure met het bijhorende recht op opvang in het azc en de moeder en kinderen konden op basis daarvan ook in aanmerking komen voor opvang in het azc. Het probleem is dat de computer die informatie niet automatisch uitspuwt als de naam van de moeder wordt ingetoetst, maar alleen laat zien dat de HASA is afgewezen en moeder is uitgeprocedeerd. DT&V en COA hadden kunnen en moeten controleren of de vader ook uitzetbaar was en heeft dat kennelijk nagelaten.

Het is bij de advocaat nooit opgekomen dat het gezin na afwijzing van de HASA niet meer terug zou keren op het azc. Een gezinslocatie is immers alleen aan de orde als de gezinsleden uitzetbaar zijn en die situatie was niet aan de orde. Volgens de vader en moeder heeft hun casemanager in het azc voor hun vertrek naar Gilze ook gezegd dat die er – net als hun advocaat – vanuit ging dat de gezinsleden na afloop van de behandeling van de HASA weer terug zouden keren in het azc.

Ten aanzien van de vraag of de HASA ook in een vakantieperiode had kunnen behandeld, geeft de advocaat aan dat verzoeker een kennisgevingsformulier invult maar dat vervolgens de IND plant wanneer de aanvraag wordt behandeld. De planning is afhankelijk van de voorraad werk bij de IND en de advocaat of asielzoeker hebben daar geen invloed. Er is een grote fluctuatie in de periode die zit tussen het indienen van het kennisgevingsformulier en de daadwerkelijke behandeling.

Tot slot merkt de advocaat nog op dat aan vader de keuze is gegeven om alleen in het azc achter te blijven of mee te gaan naar de gezinslocatie met moeder en de kinderen. Kennelijk is er niemand op het idee gekomen dat dit onwenselijk was, het splitsen van een gezin onbehoorlijk is en uitzetting bovendien gewoon helemaal niet aan de orde was.

Visie staatssecretaris Veiligheid en Justitie, DT&V en COA

DT&V en COA hebben, namens de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie, in reactie op het onderzoek van De Kinderombudsman het volgende laten weten.

Er was sprake van een snelle, maar niet van een abrupte verhuizing. De verhuizing was onvermijdelijk door het indienen van een HASA door moeder. Moeder heeft zelf een HASA ingediend en moest zich hiervoor op 4 maart 2015 melden bij de IND in Den Bosch. Op 2 maart 2015 heeft een medewerker van het COA met moeder besproken wat de gevolgen zijn van het indienen van een HASA. Dat kon niet eerder, omdat het COA niet eerder van de afspraak op de hoogte was. Volgens COA blijkt uit het bewonersdossier dat moeder en kinderen een week eerder al een afspraak hadden staan met hun advocaat over de HASA (maar toen niet zijn verschenen).

Aan moeder is op 2 maart uitgelegd dat zij naar POL te Gilze moesten verhuizen en wat er verder aan mogelijke gevolgen konden zijn. Hierover staat in het "Verslag Afrondingsgesprek na hoger beroep V" van 2 maart 2015:

"Mevrouw en kinderen hebben woensdag een HASA afspraak in Den Bosch. Ze zijn asiel uitgeprocedeerd. De echtgenoot van mevrouw heeft echter een gegrond beroep in zijn asielprocedure ontvangen. Zijn asielprocedure staat dus nog open. Meneer moet echter wel meegaan naar de Pol in Gilze waar ze morgen worden verwacht. Ik vraag mevrouw of ze de uitnodiging van de IND heeft ontvangen van de HASA. Mevrouw zegt dat dit niet het geval is.

Meneer schuift echter later bij het gesprek aan en heeft net de uitnodiging via de advocaat bij de post opgehaald. Ik neem met hen de uitnodiging door. Informeer hen dat als de aanvraag in behandeling wordt genomen en ze tot de verlengde asielprocedure worden toegelaten ze weer terug kunnen keren naar [azc]. Als de aanvraag wordt afgedaan dat ze dan vanuit de POL op een GL [gezinslocatie] worden geplaatst en niet meer terugkeren naar [woonplaats]. Dat ze zelf de school van de kinderen moeten informeren.

In de brief van de advocaat staat ook dat ze om 13.00 uur een afspraak met hem hebben om de HASA voor te bereiden. Dat als ze niet komen dat hij dan de HASA intrekt, aangezien ze vorige week ook niet op de afspraak met hem zijn gekomen."

DT&V en COA geven aan dat er geen rekening gehouden kon worden met de belangen en schoolgang van de kinderen; de verhuizingen naar de POL te Gilze en vervolgens naar de gezinslocatie in Burgum waren het directe gevolg van het indienen van de HASA door moeder en vervolgens het tijdstip waarop de HASA wordt behandeld. Dat is afhankelijk van de planning van de IND. Het missen van een afspraak bij de IND heeft tot gevolg dat de HASA niet behandeld kan worden. Een andere datum voor de verhuizing, tijdens de vakantie, is dan ook niet overwogen. De ouders hoorden 2 maart dat zij moesten vertrekken naar Gilze. Dat hoefde niet direct, dat kon de volgende dag, 3 maart. In de ochtend van 3 maart was nog gelegenheid tot afscheid nemen op school. Het afscheid nemen op school is niet iets dat het COA of DT&V organiseert. Het was aan het gezin of ze dit wel of niet deden. Het COA realiseerde zich dat de verhuizing een impact op de kinderen zou hebben en de mogelijkheid om afscheid te nemen was er in ieder geval wel. De checklist voor verhuizingen is door de korte tijdsduur niet ingevuld maar heeft wel als leidraad gediend.

Met de kinderen is niet over de verhuizing gesproken. Ook in de korte tijd die er was heeft het COA wel alles wat mogelijk was gedaan om het gezin voor te bereiden op de gevolgen van de indiening van de HASA en de daaruit voortvloeiende verhuizing. Het COA betreurt het dat desalniettemin de kinderen de verhuizing als schokkend hebben ervaren.

2 KINDERRECHTELIJK TOETSINGSKADER

De belangen van kinderen vormen de eerste overweging en horen in geval van conflict de doorslag te geven. Dit volgt uit artikel 3 van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) en de Memorie van Toelichting bij de Goedkeuringswet bij dit verdrag. Bij elke beslissing die een kind of groep kinderen raakt, moeten de belangen van de kinderen worden afgewogen tegen andere belangen. Om dat te kunnen doen, moeten de belangen eerst worden bepaald. Een handvat daarvoor kan gevonden worden in General Comment nummer 14 van het Kinderrechtencomité⁵. In dit General Comment is uit een gezet hoe de belangen van kinderen bepaald en afgewogen kunnen worden. Dit wordt de *best interests of the child-determination and assessment* genoemd, afgekort tot een BIC-assessment. De belangen kunnen bepaald worden aan de hand van de volgende elementen voor zover van toepassing:

1. De mening van het kind; afhankelijk van de leeftijd en ontwikkeling van het kind dient daar een passend belang aan gehecht te worden. Zie in dit verband ook artikel 12 van het IVRK en General Comment no. 12⁶;
2. De identiteit van het kind, waarbij het gaat om de unieke kenmerken van een kind alsmede om de culturele of religieuze identiteit van een kind;
3. Behoud van de gezinsomgeving en onderhouden van betrekkingen, waarbij geldt dat het gezin is aangemerkt als de fundamentele maatschappelijke eenheid en natuurlijke omgeving voor de groei en het welzijn van kinderen;
4. Zorg, bescherming en veiligheid van het kind, waarbij het welzijn van kinderen in de brede zin zowel de basisbehoeften omvat op materieel. Fysiek, educatief en emotioneel vlak als wel de behoefte aan affectie en veiligheid;
5. Kwetsbare situatie waarin het kind zich bevindt, waarbij rekening wordt gehouden met de vorm en mate van kwetsbaarheid van elk kind;
6. Recht van het kind op gezondheid;
7. Recht van het kind op onderwijs.

Daarnaast kunnen andere kinderrechten relevant zijn om mee te nemen bij het bepalen van de belangen van een kind.

Het IVRK kent een aantal kernartikelen. Het gaat om de artikelen 2 (bescherming tegen discriminatie), 3 (recht op bescherming en zorg die nodig is voor zijn of haar welzijn, rekening houdend met de rechten en plichten van de ouders), 6 (recht op ontwikkeling) en 12 (recht van kinderen om gehoord te worden en hun mening te kunnen geven). Voor deze zaak is voorts van belang dat het IVRK uit gaat van stabiliteit en continuïteit in het leven van een kind als basis voor het welzijn en een gezonde ontwikkeling van het kind. Ouders zijn hier primair voor verantwoordelijk maar waar zij dat niet of niet alleen kunnen, dient de overheid de ouders te ondersteunen of passende maatregelen te nemen (artikelen 3, 5 en 18). Stabiliteit en continuïteit zijn ook van belang als het gaat om het recht op onderwijs van kinderen (artikel 28 en 29 IVRK). Iedere verhuizing betekent een onderbreking van het onderwijs, waarvan de impact mede bepaald wordt door de

⁵ General Comment no. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration, CRC/C/GC/14, 29 mei 2013. Op de website van De Kinderombudsman staat de Nederlandse vertaling, zie www.dekinderombudsman.nl.

⁶ General Comment no. 12 (2009), The right of the child to be heard, CRC/C/GC/12, 20 juli 2009.

voorbereiding en overdracht. Dat geldt voor elk kind, ook voor een kind dat van de ene opvanglocatie naar de andere gaat. De integrale tekst van de relevante verdragsbepalingen zijn opgenomen in de bijlage.

3 BEOORDELING

De beoordeling bestaat uit twee delen. In de eerste plaats wordt beoordeeld of de belangen van de kinderen op de juiste manier zijn bepaald en afgewogen en of daarbij hun mening is gehoord en meegenomen zoals het IVRK verlangt. Dit is een procedurele toets. In de tweede plaats wordt beoordeeld of de wijze waarop de verhuizing heeft plaatsgevonden past binnen de hierboven aangehaalde bepalingen van het IVRK. Dit is een inhoudelijke toets en vormt de beoordeling van de klachtformulering.

3.1 Procedurele beoordeling: bepalen en afwegen belangen van het kind

Voor de beoordeling of de belangen van Sarah en Farid zijn bepaald en afgewogen zal in deze zaak gekeken worden naar de volgende relevante elementen uit het BIC-assessment en IVRK zoals dat in hoofdstuk 2 is beschreven:

1. De mening van het kind;
2. Zorg, bescherming en veiligheid van het kind;
3. Kwetsbare situatie;
4. Recht van het kind op onderwijs.

Uit het onderzoek is gebleken dat niet met de kinderen is gesproken over de verhuizing. Ook hebben de DT&V en het COA aangegeven dat er geen rekening kon worden gehouden met de belangen van de kinderen omdat de verhuizingen het directe gevolg waren van het indienen van de HASA door de moeder. Ook geeft het COA aan dat het korte tijdsbestek een rol gespeeld heeft. Het COA heeft aangegeven dat de verhuiscchecklist voor verhuizingen wel is gebruikt als leidraad maar niet is ingevuld vanwege de beperkte tijd.

Procedures, werkprocessen en een kort tijdsbestek laten onverlet dat de belangen van de kinderen bepaald en afgewogen moeten worden. Dat hoeft geen ingewikkelde, lange procedure te zijn, als het maar wel expliciet gebeurt. Daarbij had in dit geval aan de orde moeten komen wat de kinderen zelf wilden en wat zij nodig hadden bij een eventuele verhuizing. Vervolgens had bepaald moeten worden wat ten principale in het belang zou zijn van de kinderen met het oog op de beste zorg, bescherming, veiligheid en een zo ononderbroken mogelijke schoolgang: verhuizen of niet. Daarna had dit vastgestelde belang afgewogen moeten worden tegen andere belangen, zoals de procedurele belangen van de IND, de DT&V en het COA en het werkproces. Het kan dat die afweging even goed als uitkomst had dat het gezin zou verhuizen. In dat geval zou de vervolgvraag zijn op welke manier de verhuizing geregeld zou moeten worden met het oog op wat de kinderen nodig hadden en de zorg, bescherming en veiligheid van de kinderen, hun kwetsbare positie en hun recht op onderwijs.

Uit het onderzoek is niet gebleken dat de belangen van de kinderen op deze manier in kaart zijn gebracht en afgewogen, ook niet in een rudimentaire vorm. Nu niet is gebleken op welke manier de verhuiscchecklist feitelijk is gebruikt om de belangen te bepalen en te komen tot een beslissing, gaat De Kinderombudsman daaraan voorbij. Het argument dat

er volgens het COA geen tijd voor was, gaat niet op. Uit het contact tussen Gilze en het azc volgt dat in ieder geval op 27 februari bekend was dat er een HASA was ingediend en dus dat het gezin op enig moment in aanmerking zou komen voor verhuizing. Vanaf die datum had al onderzocht kunnen worden wat in het belang van de kinderen zou zijn. Daarnaast was het in ieder geval op 2 maart in de ochtend al bekend dat het gezin zou moeten gaan verhuizen en had die dag nog gebruikt kunnen worden voor het maken van de afweging.

De Kinderombudsman concludeert dat de belangen van de kinderen niet expliciet zijn bepaald en evenmin vervolgens expliciet zijn afgewogen tegen andere belangen. Los van de vraag of de uitkomst daarvan had geleid tot een ander besluit rond de verhuizing, betekent het feit dat is nagelaten de belangen te bepalen en af te wegen, dat de werkwijze van de DT&V en het COA in ieder geval tekortgeschoten heeft en niet voldoet aan de vereiste belangenafweging die volgt uit artikel 3 IVRK.

3.2 Inhoudelijke beoordeling van de klacht

Opmerking vooraf

De Kinderombudsman stelt vast dat de regels nu zo zijn dat het indienen van een HASA betekent dat een gezin tijdelijk naar een locatie moet waar de HASA behandeld kan worden. Dat alleen al is vervelend voor kinderen, te meer nu zij daardoor een aantal dagen op school moeten missen. In het geval van Sarah en Farid gingen de advocaat en ouders er van uit dat de kinderen en hun ouders na de behandeling van de HASA weer terug zouden gaan naar hun eigen azc vanwege de gerechtelijke procedure van vader. Blijkens het "Verslag Afrondingsgesprek na hoger beroep V" van 2 maart wisten het COA en de DT&V ook van die procedure en volgens de advocaat heeft het COA ook tegen ouders gezegd dat het gezin zou terugkeren op het azc. Het COA en de DT&V geven echter aan dat zij het gezin er op hebben voorbereid dat het gezin naar een gezinslocatie moest als de HASA werd afgewezen en dit staat ook in het eerder genoemde Verslag opgenomen. De Kinderombudsman neemt daarom aan dat de DT&V en het COA zich op het standpunt stelden dat het gezin wellicht niet meer zou terug keren op het azc.

Het standpunt van de DT&V en het COA was onjuist, zoals de rechter later ook heeft geoordeeld en DT&V in de klachtenprocedure ook heeft erkend. Als het COA en de DT&V de situatie goed hadden bekeken, had in deze zaak wellicht een hoop leed voorkomen kunnen worden. Het voorgaande laat onverlet dat op 2 maart de situatie zo was: het gezin moest naar Gilze voor de behandeling van de HASA en het COA en de DT&V waren van mening dat het gezin daarna wellicht niet terug zou keren op het azc en dat iedereen (ook ouders) daar dus (op verkeerde gronden, maar toch) rekening mee moest houden. Gegeven deze omstandigheden beoordeelt De Kinderombudsman de klacht.

De Kinderombudsman merkt voorts nog op dat het COA en de DT&V in de beoordeling veelal samen worden genoemd. De Kinderombudsman is zich er van bewust dat beide organisaties eigen taken hebben binnen het vreemdelingenrecht, maar ziet tegelijk dat de taken en werkzaamheden elkaar vaak raken of overlappen. De Kinderombudsman noemt

daarom telkens beide instanties zodat zij dit rapport waar nodig in gezamenlijkheid implementeren en er geen lacunes zijn.

De beoordeling

Verhuizingen hebben grote impact op kinderen. Het blijkt uit het verhaal van Sarah en Farid. En niet alleen voor de kinderen zelf; ook voor de andere kinderen en de docent van hun oude klas. De grote impact van verhuizingen is in z'n algemeenheid eerder onderwerp van onderzoek geweest⁷ en erkent het COA in de verhuischecklist en de handleiding daarbij. Ook blijkt uit de reactie van de DT&V tijdens de klachtenprocedure en het onderzoek van De Kinderombudsman dat zij zich – achteraf – realiseren welke impact het heeft gehad. Ze bieden hun excuses aan voor het feit dat Sarah naar de GL moest en daardoor niet terug kon naar het oude azc en haar oude school en betreuren het dat de kinderen de verhuizing schokkend vinden.

Het is goed dat alle betrokken instanties zich in ieder geval realiseren wat het effect is van verhuizingen op kinderen. Desondanks zijn Sarah en Farid van de één op de andere dag geconfronteerd met een verhuizing en die er toe leidde dat zij weg moesten uit hun azc en van hun vrienden en school. De vraag is hoe dat kon gebeuren en hoe zich dit verhoudt tot de in hoofdstuk 2 genoemde kinderrechten. Met kennis daarover kan het in de toekomst voor andere kinderen hopelijk beter gaan.

Het eerste deel van de klacht gaat er over dat de verhuizing **abrupt** plaats vond. Dit is voor de kinderen absoluut het geval geweest. Maar niet voor de volwassenen. De advocaat van het gezin wist op 2 februari 2015 dat het gezin zich op 4 maart 2015 moest melden bij de IND in Den Bosch voor het officieel indienen van de HASA en behandeling daarvan. Ouders zijn door de advocaat uitgenodigd voor een gesprek over deze HASA in de laatste week van februari. Zij zijn niet verschenen, om welke reden dan ook. Kennelijk is er sprake geweest van miscommunicatie tussen ouders en advocaat. Tegelijk wisten de ouders dat er een HASA was gedaan en mag redelijkerwijs van ouders verwacht worden dat zij zich informeren over de stand van zaken. Tot slot wisten ook het COA en de DT&V in ieder geval vanaf 27 februari van de aanstaande verhuizing en was dat het moment geweest om met de kinderen (en hun ouders) hierover in gesprek te gaan. Kort om: ouders zijn primair verantwoordelijk voor het informeren van de kinderen, maar ook het COA en de DT&V hadden hier een taak. Kennelijk heeft niemand dat gedaan en zijn alle volwassenen in deze zaak tekortgeschoten richting de kinderen.

Het tweede deel van de klacht betreft het feit dat de verhuizing plaats vond **zonder voorbereiding**. Dit heeft invloed op hoe de kinderen de verhuizing ervaren en op een zo vloeiend mogelijke schoolcarrière die gebaat is bij goede voorbereiding en overdracht. In navolging van het voorgaande, klopt het zeker voor de kinderen dat de verhuizing plaats vond zonder voorbereiding. Ook dit komt deels op conto van de ouders (en advocaat) van de kinderen. Zij wisten dat de verhuizing aanstaande was, ook als deze slechts voor korte tijd was geweest nu zij er vanuit gingen dat het gezin na de behandeling van de HASA zou terugkeren op het azc. Zij hadden de kinderen dus voor kunnen en moeten bereiden. Tegelijk kan een deel van de voorbereiding niet door de ouders (en advocaat)

⁷ Zie o.a. K. Kloosterboer (2009). Kind in het centrum. Kinderrechten in asielzoekerscentra.

zelf gedaan worden. Daarvoor zijn zij afhankelijk van de betrokken instanties die bepaald hebben dat het gezin zich op 3 maart moest melden in Den Bosch. In het licht daarvan had van het COA en de DT&V verwacht mogen worden om de verhuizing samen met de ouders en de kinderen voor te bereiden. Dat geldt als de verhuizing tijdelijk was geweest maar zeker in het licht van de veronderstelling van het COA en de DT&V dat het gezin wellicht helemaal niet meer zou terug keren. Van het argument dat er geen tijd was voor voorbereiding, is eerder al aangegeven dat dat niet op gaat: vanaf 27 februari was bekend dat het gezin zou gaan verhuizen en vanaf dat moment had daar zeker met de kinderen naar toe gewerkt kunnen worden.

Het derde deel gaat over het feit dat de verhuizing **niet in de vakantie** plaats vond. Dat had te maken met het feit dat de HASA buiten de vakantie werd behandeld. De datum voor de HASA is bepaald door de IND. Het is jammer dat de IND daar geen rekening mee houdt. Het is De Kinderombudsman niet bekend in hoeverre dat wel zou kunnen of dat de IND zich bij het inplannen van de HASA voldoende bewust is van het feit dat er ook kinderen bij betrokken zijn. De IND is in dit onderzoek niet bevestigd. Het COA en de DT&V hebben de datum voor de behandeling van de HASA in ieder geval niet bepaald en kunnen het moment van de verhuizing in die zin ook niet worden verweten. Tegelijk is het voorstelbaar dat de advocaat of het COA informeert bij de IND in hoeverre een andere datum voor de behandeling van de HASA – tijdens een vakantie – mogelijk is, als bij de voorbereiding blijkt dat de verhuizing tijdens schoolweken zal zijn. Het is niet gebleken dat hierin door iemand stappen zijn ondernomen.

Het vierde deel van de klacht gaat er over dat de kinderen **geen afscheid** hebben kunnen nemen op school. Dit is voor de kinderen heel naar geweest en had voorkomen moeten en kunnen worden door alle betrokken volwassenen. Hiervoor ziet De Kinderombudsman enerzijds een rol voor de ouders (en hun advocaat): zij wisten of hadden kunnen weten dat de verhuizing er aan kwam (ook als die maar voor korte tijd was geweest) en hadden met het oog daarop met school afspraken kunnen maken over het nemen van afscheid. Anderzijds is dit bij uitstek iets wat mee genomen moet worden door het COA en de DT&V bij het bepalen van wat in het belang is van het kind en hoe de verhuizing, als daartoe besloten wordt, zo goed mogelijk kan plaats vinden. Het COA en de DT&V geven aan dat er nog de mogelijkheid was om op 3 maart in de ochtend afscheid te nemen. Uit het onderzoek is niet gebleken op welke manier het COA en de DT&V hierin een faciliterende rol hebben gespeeld. Evenmin is uit het onderzoek gebleken wat ouders hebben gedaan om dat moment van afscheid te regelen voor hun kinderen. De Kinderombudsman kan dan ook geen oordeel geven over wie verantwoordelijk is geweest voor het feit dat de kinderen geen afscheid hebben genomen. Wel concludeert De Kinderombudsman dat geen van de volwassenen dat geregeld heeft en dat is hen allen aan te rekenen.

In het licht van het voorgaande concludeert De Kinderombudsman dat de ouders zelf een significante rol hebben gehad in het geheel; zowel wat betreft de verrassing van de verhuizing voor de kinderen als voor het feit dat de kinderen de verhuizing niet hebben kunnen voorbereiden en geen afscheid hebben kunnen nemen op school. Tegelijk zijn de

ouders – evenals hun kinderen – grotendeels lijdend voorwerp in het werkproces en de procedures van de IND, het COA en de DT&V en hebben zij niet zelf de regie over (het moment van) de behandeling van hun HASA, hun verblijf en een eventuele verhuizing. In het licht van die afhankelijke positie ligt het zwaartepunt van de verantwoordelijkheid bij de betrokken instanties, in dit geval het COA en de DT&V. De Kinderombudsman neemt aan dat de individuele betrokken medewerkers binnen de gegeven omstandigheden hun best hebben gedaan om de verhuizing goed te laten verlopen. De Kinderombudsman is evenwel van oordeel dat het COA en de DT&V onvoldoende hebben gedaan om de belangen van de kinderen (expliciet) te bepalen en mee te wegen, te zorgen voor stabiliteit en continuïteit als basis voor het welzijn en een gezonde ontwikkeling van de kinderen en hun recht op (ononderbroken) onderwijs zeker te stellen. De Kinderombudsman is van oordeel dat de werkwijze hiermee niet voldoet aan de eisen van de artikelen 3, 6, 12, 18 en 28 van het IVRK en acht de klacht gegrond.

4 CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

Het gezin heeft geklaagd over het feit dat het gezin abrupt en zonder voorbereiding moest verhuizen, dat de verhuizing (daardoor) niet in een vakantie plaats vond en dat de twee oudste kinderen niet in de gelegenheid zijn gesteld om afscheid te nemen van hun klas en school. Op basis van het onderzoek komt De Kinderombudsman tot het oordeel dat voorafgaand aan de gebeurtenissen de belangen van de kinderen niet expliciet zijn bepaald en afgewogen. Daarnaast oordeelt De Kinderombudsman dat de handelswijze van het COA en de DT&V niet heeft voldaan aan de eisen die de artikelen 3, 6, 12, 18 en 28 van het IVRK stellen. De klacht is gegrond.

In het licht van dit onderzoek geeft De Kinderombudsman het COA, de DT&V maar ook de IND het volgende mee.

1. De (tijdelijke) verhuizing van het azc naar de POL was het gevolg van de HASA die de moeder had gedaan en die vervolgens in Den Bosch behandeld moest worden. De vraag is of een heel gezin moet verhuizen voor de behandeling van de HASA. Het aantal verhuizingen zou zeker omwille van de kinderen beperkt moeten worden tot het minimaal noodzakelijke aantal. Het staat voor De Kinderombudsman niet vast dat een verhuizing in verband met de HASA geboden is. Kan dat niet anders? Bijvoorbeeld doordat de indienende ouder(s) op en neer reist/reizen, doordat er in deze tijd van nieuwe technologische mogelijkheden interviews op afstand plaatsvinden of doordat de IND-medewerker naar het azc reist? De Kinderombudsman doet de aanbeveling aan betrokken organisaties om hierover met elkaar in gesprek te gaan en verhuizingen voor kinderen te beperken tot **verhuizingen die strikt noodzakelijk** zijn.

2. Zoals het COA zelf erkent in zijn verhuischecklist met handleiding heeft een verhuizing impact op kinderen. De Kinderombudsman heeft met instemming kennis genomen van de verhuischecklist, maar doet de aanbeveling aan het COA (en DT&V) om in de toekomst het gebruik van deze checklist te verplichten en de **checklist** waar nodig aan te vullen met de kennis uit dit onderzoek ten aanzien van een **BIC-assessment** zodat bij elke (verhuis)beslissing die kinderen raakt de belangen van de kinderen expliciet worden bepaald en afgewogen en vastgelegd. Neem daarin mee dat verhuizingen strikt noodzakelijk moeten zijn en dat ieder kind de tijd en ruimte krijgt om (tijdelijk) afscheid te kunnen nemen van school en vrienden. Op voorstel van Sarah en Farid zou dat ten minste één dag moeten zijn.

3. Tot slot leest De Kinderombudsman tussen de regels van het dossier door dat een deel van de gebeurtenissen het gevolg is van het feit dat gezinsleden niet goed gekoppeld staan in de systemen van de IND, het COA en de DT&V waardoor niet altijd duidelijk is wie bij elkaar horen en welke procedures er bij afzonderlijke gezinsleden nog lopen. Dit is geen onderwerp van het onderzoek geweest, maar De Kinderombudsman doet aan betrokken instanties de aanbeveling om te onderzoeken in hoeverre gezinsverbanden voldoende duidelijk naar voren komen in de systemen. Waar nodig zouden de systemen zodanig aangepast moeten worden dat deze **gezinsband altijd en**

voor iedereen onmiddellijk duidelijk wordt. Hierdoor wordt voorkomen dat kinderen, ouders of afzonderlijke procedures vergeten of niet gezien worden en kan er bovendien met de kinderen rekening worden gehouden bij het plannen van de behandeling van zaken.

M.E. Kalverboer
de Kinderombudsvrouw

BIJLAGE: KINDERRECHTELIJK KADER

Artikel 2

1. De Staten die partij zijn bij dit Verdrag, eerbiedigen en waarborgen de in het Verdrag beschreven rechten voor ieder kind onder hun rechtsbevoegdheid zonder discriminatie van welke aard ook, ongeacht ras, huidskleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale, etnische of maatschappelijke afkomst, welstand, handicap, geboorte of andere omstandigheid van het kind of van zijn of haar ouder of wettige voogd.

2. De Staten die partij zijn, nemen alle passende maatregelen om te waarborgen dat het kind wordt beschermd tegen alle vormen van discriminatie of bestraffing op grond van de omstandigheden of de activiteiten van, de meningen geuit door of de overtuigingen van de ouders, wettige voogden of familieleden van het kind.

Artikel 3

1. Bij alle maatregelen betreffende kinderen, ongeacht of deze worden genomen door openbare of particuliere instellingen voor maatschappelijk welzijn of door rechterlijke instanties, bestuurlijke autoriteiten of wetgevende lichamen, vormen de belangen van het kind de eerste overweging.

2. De Staten die partij zijn, verbinden zich ertoe het kind te verzekeren van de bescherming en de zorg die nodig zijn voor zijn of haar welzijn, rekening houdend met de rechten en plichten van zijn of haar ouders, wettige voogden of anderen die wettelijk verantwoordelijk voor het kind zijn, en nemen hiertoe alle passende wettelijke en bestuurlijke maatregelen.

3. De Staten die partij zijn, waarborgen dat de instellingen, diensten en voorzieningen die verantwoordelijk zijn voor de zorg voor of de bescherming van kinderen voldoen aan de door de bevoegde autoriteiten vastgestelde normen, met name ten aanzien van de veiligheid, de gezondheid, het aantal personeelsleden en hun geschiktheid, alsmede bevoegd toezicht.

Artikel 5

De Staten die partij zijn, eerbiedigen de verantwoordelijkheden, rechten en plichten van de ouders of, indien van toepassing, van de leden van de familie in ruimere zin of de gemeenschap al naar gelang het plaatselijk gebruik, van wettige voogden of anderen die wettelijk verantwoordelijk zijn voor het kind, voor het voorzien in passende leiding en begeleiding bij de uitoefening door het kind van de in dit Verdrag erkende rechten, op een wijze die verenigbaar is met de zich ontwikkelende vermogens van het kind.

Artikel 6

1. De Staten die partij zijn, erkennen dat ieder kind het inherente recht op leven heeft.

2. De Staten die partij zijn, waarborgen in de ruimst mogelijke mate de mogelijkheden tot overleven en de ontwikkeling van het kind.

Artikel 12

1. De Staten die partij zijn, verzekeren het kind dat in staat is zijn of haar eigen mening te vormen, het recht die mening vrijelijk te uiten in alle aangelegenheden die het kind

betreffen, waarbij aan de mening van het kind passend belang wordt gehecht in overeenstemming met zijn of haar leeftijd en rijpheid.

2. Hiertoe wordt het kind met name in de gelegenheid gesteld te worden gehoord in iedere gerechtelijke en bestuurlijke procedure die het kind betreft, hetzij rechtstreeks, hetzij door tussenkomst van een vertegenwoordiger of een daarvoor geschikte instelling, op een wijze die verenigbaar is met de procedureregels van het nationale recht.

Artikel 18

1. De Staten die partij zijn, doen alles wat in hun vermogen ligt om de erkenning te verzekeren van het beginsel dat beide ouders de gezamenlijke verantwoordelijkheid dragen voor de opvoeding en de ontwikkeling van het kind. Ouders of, al naar gelang het geval, wettige voogden, hebben de eerste verantwoordelijkheid voor de opvoeding en de ontwikkeling van het kind. Het belang van het kind is hun allereerste zorg.

2. Om de toepassing van de in dit Verdrag genoemde rechten te waarborgen en te bevorderen, verlenen de Staten die partij zijn passende bijstand aan ouders en wettige voogden bij de uitoefening van hun verantwoordelijkheden die de opvoeding van het kind betreffen, en waarborgen zij de ontwikkeling van instellingen, voorzieningen en diensten voor kinderopvang.

3. De Staten die partij zijn, nemen alle passende maatregelen om te waarborgen dat kinderen van werkende ouders recht hebben op gebruikmaking van diensten en voorzieningen voor kinderopvang waarvoor zij in aanmerking komen.

Artikel 28

1. De Staten die partij zijn, erkennen het recht van het kind op onderwijs, en teneinde dit recht geleidelijk en op basis van gelijke kansen te verwezenlijken, verbinden zij zich er met name toe:

- a. primair onderwijs verplicht te stellen en voor iedereen gratis beschikbaar te stellen;
- b. de ontwikkeling van verschillende vormen van voortgezet onderwijs aan te moedigen, met inbegrip van algemeen onderwijs en beroepsonderwijs, deze vormen voor ieder kind beschikbaar te stellen en toegankelijk te maken, en passende maatregelen te nemen zoals de invoering van gratis onderwijs en het bieden van financiële bijstand indien noodzakelijk;
- c. met behulp van alle passende middelen hoger onderwijs toegankelijk te maken voor een ieder naar gelang zijn capaciteiten;
- d. informatie over en begeleiding bij onderwijs- en beroepskeuze voor alle kinderen beschikbaar te stellen en toegankelijk te maken;
- e. maatregelen te nemen om regelmatig schoolbezoek te bevorderen en het aantal kinderen dat de school vroegtijdig verlaat, te verminderen.

2. De Staten die partij zijn, nemen alle passende maatregelen om te verzekeren dat de wijze van handhaving van de discipline op scholen verenigbaar is met de menselijke waardigheid van het kind en in overeenstemming is met dit Verdrag.

3. De Staten die partij zijn, bevorderen en stimuleren internationale samenwerking in aangelegenheden die verband houden met onderwijs, met name teneinde bij te dragen tot de uitbanning van onwetendheid en analfabetisme in de gehele wereld, en de toegankelijkheid van wetenschappelijke en technische kennis en moderne onderwijsmethoden te vergroten. In dit opzicht wordt met name rekening gehouden met de behoeften van ontwikkelingslanden.

Artikel 29

1. De Staten die partij zijn, komen overeen dat het onderwijs aan het kind dient te zijn gericht op:

- a. de zo volledig mogelijke ontplooiing van de persoonlijkheid, talenten en geestelijke en lichamelijke vermogens van het kind;
- b. het bijbrengen van eerbied voor de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, en voor de in het Handvest van de Verenigde Naties vastgelegde beginselen;
- c. het bijbrengen van eerbied voor de ouders van het kind, voor zijn of haar eigen culturele identiteit, taal en waarden, voor de nationale waarden van het land waar het kind woont, het land waar het is geboren, en voor andere beschavingen dan de zijne of de hare;
- d. de voorbereiding van het kind op een verantwoord leven in een vrije samenleving, in de geest van begrip, vrede, verdraagzaamheid, gelijkheid van geslachten, en vriendschap tussen alle volken, etnische, nationale en godsdienstige groepen en personen behorend tot de oorspronkelijke bevolking;
- e. het bijbrengen van eerbied voor de natuurlijke omgeving.

2. Geen enkel gedeelte van dit artikel of van artikel 28 mag zo worden uitgelegd dat het de vrijheid aantast van individuele personen en rechtspersonen, onderwijsinstellingen op te richten en daaraan leiding te geven, evenwel altijd met inachtneming van de in het eerste lid van dit artikel vervatte beginselen, en van het vereiste dat het aan die instellingen gegeven onderwijs voldoet aan de door de Staat vastgestelde minimumnormen.